

<https://iau-jaesa.uz/article/lshxlyrh15i/>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21360560>

UDK 631.563:681.5

MEVA-SABZAVOT OMBORLARIDA YORUG‘LIK DATCHIKLARINING SIMULYATSIYASI: SAQLASH VA QAYTA ISHLASH JARAYONLARIDA AVTOMATLASHTIRILGAN BOSHQARUV TAHLILI

M.N.Rajabov¹,

M.Yo‘ldoshev²

1. Katta o‘qituvchi. Qarshi Davlat Texnika Universiteti, Qarshi sh., O‘zbekiston.

2. Talaba. Qarshi Davlat Texnika Universiteti, Qarshi sh., O‘zbekiston.

Annotatsiya. Maqola meva-sabzavot omborlarida yorug‘lik datchiklarining simulyatsiyasi va real vaqt monitoringi orqali avtomatlashtirilgan boshqaruv imkoniyatlarini tahlil qiladi. MATLAB R2023a muhitida ishlab chiqilgan simulyatsiya tizimi saqlash sharoitida (50–100 lux, $\pm 5\%$ xatolik) va qayta ishlash jarayonida (200–500 lux, $\pm 10\%$ xatolik) yorug‘lik o‘lchovlarining aniqligini baholaydi. Real vaqt monitoringi 10 soniyalik tsiklda 0–150 lux oralig‘ida yorug‘likni kuzatib, chegaradan yuqori (100 lux) holatlarda ogohlantirish beradi. Natijalar: o‘lchov xatoligi saqlashda 4,82%, qayta ishlashda 9,24% ni tashkil etdi, monitoring tizimi barqaror boshqaruvni ta‘minladi. Tadqiqot meva-sabzavot mahsulotlarini (uzum va anor misolida) saqlash va qayta ishlash jarayonlarini avtomatlashtirish orqali samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yorug‘lik datchiklari, meva-sabzavot omborlari, saqlash, qayta ishlash, simulyatsiya, real vaqt monitoringi, avtomatlashtirilgan boshqaruv, MATLAB.

Аннотация. В статье анализируются возможности автоматизированного управления на складах хранения фруктов и овощей с помощью моделирования работы датчиков освещенности и мониторинга в режиме реального времени. Система моделирования, разработанная в среде MATLAB r2023a, позволяет оценить точность измерения освещенности в условиях хранения (50–100 люкс, погрешность $\pm 5\%$) и во время обработки (200–500 люкс, погрешность $\pm 10\%$). Мониторинг в режиме реального времени отслеживает освещенность в диапазоне от 0 до 150 люкс с 10-секундным циклом, предупреждая о превышении порогового значения (100 люкс). Результаты: погрешность измерений при хранении составила 4,82 %, при обработке — 9,24 %, система мониторинга обеспечила стабильное управление. Исследование направлено на повышение эффективности за счет автоматизации процессов хранения и обработки плодоовощной продукции (на примере винограда и граната).

Ключевые слова: световые датчики, хранение фруктов и овощей, хранение, обработка, моделирование, мониторинг в режиме реального времени, автоматизированное управление, MATLAB.

Abstract. The article analyzes automated control capabilities in fruit and vegetable warehouses through simulation of light sensors and real-time monitoring. A simulation system developed in the MATLAB r2023a environment assesses the

accuracy of light measurements under storage conditions (50-100 lux, $\pm 5\%$ error) and during processing (200-500 lux, $\pm 10\%$ error). Real-time monitoring monitors light in the 0-150 lux Range in a 10-second cycle, providing warning in cases above the threshold (100 lux). Results: measurement error was 4.82% in storage, 9.24% in processing, the monitoring system provided stable management. The study serves to increase efficiency by automating the processes of storage and processing of fruit and vegetable products (on the example of grapes and pomegranate).

Keywords: light sensors, fruit and vegetable storage, storage, processing, simulation, real-time monitoring, automated control, MATLAB.

KIRISH

Meva-sabzavot mahsulotlarini saqlash va qayta ishlashda yorug'lik sharoitlarini to'g'ri boshqarish mahsulot sifatini saqlash va saqlanish muddatini uzaytirishda muhim ahamiyatga ega [1]. Yorug'lik intensivligi mahsulotlarning biologik faolligiga ta'sir qiladi, ayniqsa uzum va anor kabi nozik mahsulotlar uchun optimal yorug'lik darajasi (saqlashda 50–100 lux, qayta ishlashda 200–500 lux) zarur [2]. Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari real vaqt rejimida yorug'likni monitoring qilish va boshqarish imkonini berib, jarayonlarni optimallashtirish va samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi [3]. Ushbu maqola MATLAB asosida ishlab chiqilgan simulyatsiya tizimi yordamida meva-sabzavot omborlarida (uzum va anor misolida) yorug'lik datchiklarining avtomatlashtirilgan boshqaruv imkoniyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqot saqlash va qayta ishlash jarayonlarida yorug'likni boshqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Yorug'lik intensivligi meva-sabzavot mahsulotlarining saqlanish muddatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Saqlash sharoitlarida 50–100 lux oralig'i uzum va anor kabi mahsulotlar uchun optimal deb hisoblanadi, chunki bu daraja biologik faollikni pasaytiradi va mahsulotlarning chirishini oldini oladi [1]. Qayta ishlash jarayonlarida, masalan, qadoqlash va saralash liniyalarida, 200–500 lux oralig'i ish samaradorligini oshirish uchun tavsiya etiladi [2]. Raqamli datchiklar, xususan, fotorezistor va fotodiodlar, yorug'likni o'lchashda $\pm 5\text{--}10\%$ xatolikka ega bo'lib, sanoat standartlariga mos keladi [3]. Real vaqt monitoring tizimlari barqarorlik va moslashuvchanlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega [5]. Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari meva-sabzavot omborlarida yorug'likni boshqarish jarayonlarini soddalashtirib, mahsulot sifatini saqlashga xizmat qiladi [4]. Ushbu tadqiqot avtomatlashtirilgan boshqaruvning afzalliklarini simulyatsiya orqali ko'rsatishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot MATLAB R2023a muhitida simulyatsiya sifatida o'tkazildi. Meva-sabzavot omborlari, xususan, uzum saqlash omborlari va anor qadoqlash liniyalari misol qilib olindi. Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi:

- Saqlash sharoitida tekshiruv: Fotorezistor asosida 50–100 lux oralig'ida 10 ta o'lchov, $\pm 5\%$ xatolik simulyatsiyasi. Ushbu bosqich uzum saqlash omborlariga moslashtirildi.

- Qayta ishlash jarayonida tekshiruv: Fotodiod asosida 200, 300, 400, 450, 500 lux qiymatlari, $\pm 10\%$ xatolik simulyatsiyasi. Bu bosqich anor qadoqlash liniyalariga moslashtirildi.
- Real vaqt monitoringi: 0–150 lux oralig'ida 10 soniyalik tsiklda yorug'lik monitoringi, 100 lux chegaradan yuqori holatlarda ogohlantirish. Ushbu bosqich meva-sabzavot omborlarida mahsulot sifatini saqlash uchun optimallashtirildi.

Simulyatsiya jarayonida MATLAB kodi quyidagi algoritm asosida ishlab chiqildi:

- Yorug'lik qiymatlari tasodifiy generatsiya qilindi (rand va randn funksiyalari orqali).
- Xatolik foizi $\text{abs}(\text{haqiqiy} - \text{olchangan}) / \text{haqiqiy} * 100$ formulasi asosida hisoblandi.
- Real vaqt monitoringi 1 soniyada yangilanish va ogohlantirishlar (fprintf) orqali amalga oshirildi.

Natijalar 2D (xatolik foizi) va 3D (yorug'lik-energiya-vaqt) grafiklar orqali vizualizatsiya qilindi. Umumiy tahlil o'rtacha xatolik va samaradorlikni baholash uchun jadvallar shaklida taqdim etildi.

NATIJALAR

1. *Saqlash sharoitida tekshiruv.* Uzum saqlash omborlarida 50–100 lux oralig'ida 10 ta o'lchov amalga oshirildi. Fotorezistor yordamida simulyatsiya qilingan natijalar Jadval 1 da keltirilgan.

1-jadval. Uzum saqlash omboridagi yorug'lik natijalari

ID	Haqiqiy Yorug'lik (lux)	O'lchangan Yorug'lik (lux)	Xatolik (%)
1	72,34	74,12	2,46
2	65,19	68,45	5,00
3	88,76	92,15	3,82
4	53,42	55,91	4,66
5	91,23	94,87	3,99
6	78,65	82,34	4,69
7	62,14	65,87	6,00
8	95,32	99,12	3,99
9	70,45	73,21	3,92
10	84,56	89,34	5,65

O'rtacha xatolik 4,82% ni tashkil etdi, bu fotorezistorning saqlash sharoitlarida aniqligini tasdiqlaydi.

2. *Qayta ishlash jarayonida tekshiruv.* Anor qadoqlash liniyalarida 200–500 lux oralig'ida 5 ta o'lchov amalga oshirildi. Fotodiod yordamida simulyatsiya qilingan natijalar 2- Jadvalda keltirilgan.

2-jadval. Anor qadoqlash liniyasidagi yorug'lik natijalari

Haqiqiy Yorug'lik (lux)	O'lchangan Yorug'lik (lux)	Xatolik (%)
200	218,54	9,27
300	324,12	8,04
400	442,65	10,66
450	495,23	10,05
500	542,15	8,43

O‘rtacha xatolik 9,24% bo‘lib, fotodiodning yuqori intensivlikdagi (200–500 lux) yorug‘lik sharoitlarida ishonchliligini ko‘rsatdi.

3. *Real vaqt monitoring.* Real vaqt monitoringi 10 soniyalik tsiklda 0–150 lux oralig‘ida amalga oshirildi. Har 1 soniyada yorug‘lik qiymatlari yangilandi, 100 lux chegaradan oshgan holatlarda ogohlantirish berildi. Quyida monitoring natijalaridan namunalar keltirilgan:

- 4-soniyada: 87,65 lux (ogohlantirishsiz).
- 6-soniyada: 132,41 lux (ogohlantirish: “Yorug‘lik 132,41 lux – meva-sabzavot ombori uchun chegaradan yuqori!”).
- 9-soniyada: 112,34 lux (ogohlantirish: “Yorug‘lik 112,34 lux – meva-sabzavot ombori uchun chegaradan yuqori!”).

Tizim barqaror ishladi, har 1 soniyada yangilanishni ta‘minladi.

4. *Umumiy tahlil.* Simulyatsiya natijalari asosida umumiy tahlil Jadval 3 da keltirilgan.

3-jadval . Meva-sabzavot omborlari uchun umumiy tahlil natijalari

Parmetra	Saqlash (Fotorezistor)	Qayta Ishlash (Fotodiod)
O‘rtacha xatolik (%)	4,82	9,24
Umumiy energiya sarfi (Vt*s)	0,20	0,45
O‘rtacha samaradorlik (lux/Vt*s)	382,10	4444,44

5. *Avtomatlashtirilgan boshqaruvning ahamiyati.*

- Aniqlik: Saqlash sharoitida xatolik 4,82%, qayta ishlashda 9,24% bo‘lib, datchiklarning ishonchliligini tasdiqladi.
- Real vaqt monitoringi: Tizim har 1 soniyada yangilanishni ta‘minlab, 100 lux chegarasidan oshgan holatlarni aniqladi (masalan, 6-soniyada 132,41 lux). Bu uzum va anor sifatini saqlashda (optimal 50–100 lux) tezkor qarorlar qabul qilish imkonini berdi.
- Moslashuvchanlik: Simulyatsiya turli yorug‘lik sharoitlarida (50–500 lux) barqaror ishladi, bu tizimning moslashuvchanligini ko‘rsatdi.
- Foydalanuvchi qulayligi: 2D (xatolik foizi) va 3D (yorug‘lik-energiya-vaqt) grafiklar orqali vizualizatsiya boshqaruv jarayonlarini soddalashtirdi.

MUHOKAMA

Simulyatsiya natijalari fotorezistor va fotodiodlarning meva-sabzavot omborlarida ishonchliligini tasdiqladi [3]. Saqlash sharoitida 4,82% xatolik uzum saqlashda qabul qilinadigan darajada ekanligini ko‘rsatdi, chunki uzum uchun optimal yorug‘lik 50–100 lux oralig‘ida bo‘lishi kerak [1]. Qayta ishlash jarayonida 9,24% xatolik anor qadoqlash liniyalarida (200–500 lux) sanoat standartlariga mos keladi [2].

Real vaqt monitoringi tizimi 1 soniyalik yangilanish tezligi bilan barqaror ishladi, bu meva-sabzavot saqlash va qayta ishlashda muhim afzallik beradi [5]. Monitoring tizimi 100 lux chegarasidan oshgan holatlarni aniqlab, mahsulotlarning yorug‘lik ta‘siridan zarar ko‘rishini oldini olishga xizmat qildi. Kelajakda tizimni IoT integratsiyasi va qo‘shimcha sensorlar (namlik, harorat) bilan rivojlantirish mumkin.

XULOSA

MATLAB asosida ishlab chiqilgan simulyatsiya tizimi meva-sabzavot omborlarida yorug'lik datchiklarining avtomatlashtirilgan boshqaruv imkoniyatlarini ko'rsatdi. O'rtacha xatolik saqlashda 4,82%, qayta ishlashda 9,24% ni tashkil etdi. Real vaqt monitoringi 1 soniyada yangilanish va ogohlantirishlar (masalan, 132,41 lux da ogohlantirish) orqali tezkor boshqaruvni ta'minladi. Tizim uzum va anor sifatini saqlash va qayta ishlash samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smith, J. (2020). *Light intensity effects on fruit and vegetable storage*. Agricultural Science Journal, 15(2), 110–125.
2. Lewis, P., & Morris, T. (2006). *Storage Conditions for Fruits and Vegetables*. Northcot Publishing.
3. Brown, E. (2019). Application of light sensors in agriculture. *Journal of Agricultural Technologies*, 12(3), 25–32.
4. Kumar, S. (2022). Automation in agricultural storage systems. *Journal of Food Engineering*, 18(4), 50–60.
5. Jones, R. (2021). Real-time monitoring systems in agriculture. *International Journal of Agricultural Technologies*, 10(3), 40–50.
6. Kader, A. A. (2002). *Postharvest Technology of Horticultural Crops* (3rd ed.). University of California.
7. Yahia, E. M. (2011). *Postharvest Biology and Technology of Tropical and Subtropical Fruits*. Woodhead Publishing.
8. Thompson, J. F., Mitchell, F. G., & Rumsey, T. R. (2008). *Commercial Cooling of Fruits, Vegetables and Flowers*. University of California.
9. Kitinoja, L., & Kader, A. A. (2015). *Small-Scale Postharvest Handling Practices*. FAO.
10. FAO. (2023). *The State of Food and Agriculture 2023*. Rome.
11. FAO. (2019). *Food Loss and Food Waste Reduction Guidelines*. Rome.
12. ASHRAE. (2022). *ASHRAE Handbook—Refrigeration*. Atlanta.
13. ISO. (2018). *ISO 22000:2018 Food Safety Management Systems*.
14. ISO. (2017). *ISO 7243:2017 Ergonomics of the Thermal Environment*.
15. IEC. (2013). *IEC 60529: Degrees of Protection Provided by Enclosures (IP Code)*.
16. IEC. (2019). *International Electrotechnical Vocabulary*. Geneva.
17. MathWorks. (2023). *MATLAB R2023a Documentation*. Natick, MA.
18. MathWorks. (2023). *Simulink User's Guide*. Natick, MA.
19. Lee, J., Bagheri, B., & Kao, H. A. (2015). A Cyber-Physical Systems architecture for Industry 4.0-based manufacturing systems. *Manufacturing Letters*, 3, 18–23.
20. Monostori, L. (2014). Cyber-physical production systems. *CIRP Annals*, 63(2), 621–641.
21. Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., & Bogaardt, M. J. (2017). Big data in smart farming. *Agricultural Systems*, 153, 69–80.
22. Zhang, Q. (2016). *Precision Agriculture Technology for Crop Farming*. CRC Press.

23. Ruiz-Garcia, L., & Lunadei, L. (2011). The role of RFID in agriculture. *Computers and Electronics in Agriculture*, 79(1), 42–50.
24. Gebbers, R., & Adamchuk, V. I. (2010). Precision agriculture and food security. *Science*, 327(5967), 828–831.
25. Liakos, K. G., Busato, P., Moshou, D., Pearson, S., & Bochtis, D. (2018). Machine learning in agriculture. *Sensors*, 18(8), 2674.
26. Kim, Y., Evans, R. G., & Iversen, W. M. (2008). Remote sensing and control of irrigation systems. *Computers and Electronics in Agriculture*, 61(1), 1–11.
27. Opara, L. U. (2009). Traceability in agriculture and food supply chains. *Food Engineering Reviews*, 1(2), 101–112.
28. Jedermann, R., Nicometo, M., Uysal, I., & Lang, W. (2014). Reducing food losses by intelligent food logistics. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 372, 20130302.
29. Verdouw, C. N., Wolfert, J., Beulens, A. J. M., & Rialland, A. (2016). Virtualization of food supply chains with the Internet of Things. *Journal of Food Engineering*, 176, 128–136.
30. Gruda, N., Bisbis, M., & Tanny, J. (2019). Impacts of protected vegetable cultivation on climate control and crop quality. *Horticulturae*, 5(1), 14.

